

HET BOEK VAN DE WEEK.

Gezamenlijke Geschriften, van Dr. L. van Dijk. Tweede Druk. P. Noordhoff — Groningen.

Gelijk van den levenden hoogleraar Van Dijk, gaat er nog steeds van zijn geschriften kracht uit. In dat opzicht zegt het wel wat, dat van de zes deelen er reeds vier herdrukt zijn. Wanneer men leest hoe er gewoond wordt om Hoedemaker's werken uitgegeven te krijgen, vraagt men zich onwillekeurig af: waarom loopt het met de schriftelijke nalatenschap zoo vlot? Het antwoord kan niet anders luiden dan: omdat men in breeden kring gevoelt, dat hij ook nu nog een boodschap heeft. Of wil men: omdat velen ook van het thans worstelende geslacht hem nog steeds erkennen als den tolk van hun diepere overtuiging. Achter deze uitgave staat de geestesverwantschap tusschen den overleden professor en een nog steeds stuwende strooming in godsdienstig Nederland.

Daarom interesseert het te weten wat de kracht van dezen man heeft uitgemakt, wat type hij vertoont. En nu ik zijn geschriften gelezen, onderscheidene ervan herlezen heb, komt bij mij als eerste indruk boven: uit elk dier verhandelingen — en het zijn er niet weinige, bovendien is hun mengeling bont — spreekt eerbied voor de ziel. Van Dijk tracht in de personen, die hij op zijn levensweg ontmoet, de ziel te vinden. Misschien is deze bewering nog te algemeen. Of deed hij in zijn afscheidscollege niet de eerlijke confessie: „Het oude, leelijke local in de afgebrande academie staat mij met zijn getatoeëerden lessenaar en zijn getatoeëerde banken nog levendig voor den geest. Ik ben namelijk wat animistisch aangelegd, zoodat ook stoelen en banken ten slotte een zekere individualiteit voor mij verkrijgen. Ik ben natuurlijk mee verhuisd, maar ik heb toch aan het nieuwe, betere local moeten wennen. Het oude is immers niet voorbij door het betere, dat in zijn plaats gekomen is“ (II, 509). In die woorden: ik ben wat animistisch aangelegd, zoodat ook stoelen en banken ten slotte een zekere individualiteit voor mij verkrijgen, heeft hij zichzelf fijn geanalyseerd. Niet het algemeene, maar het bijzondere, niet de soort, maar het exemplaar, niet de mensheid, maar de mensch trok hem aan en hij voelde zich onwennig, zoolang die mensch, dat bijzondere, dat exemplaar niet voor hem leefden, zoolang hij de ziel niet had ontdekt.

Nu valt dat zielen-zoeken niet mee. Gij moet door heel wat omhulsels heendringen, eer gij bij iemands ziel zijt. Vooral bij de schijnbaar open naturen, ondervindt gij niet zelden den meesten hinder. Gij kunt er dan ook, al wordt gij zoo oud als Van Dijk, niet zoo heel veel afwerken in uw leven. Ook Van Dijk heeft betrekkelijk met weinigen contact gekregen. Maar onder die weinigen behoorden dan ook de grootsten: Socrates, Kierkegaard, Thomas à Kempis of althans de schrijver van de Imitatie, Ibsen, Shakespeare, Dante, Pascal. Vinct en om er nog een te noemen: Gomar. Ja, zoo waar ook Gomar. Maar diens ziel vond hij eigenlijk per ongeluk. Het was bij „een gelegenheid“. En of hij toen nog wel de ziel van Gomar heeft aangeraakt, zal ik hier maar niet uitmaken. In elk

geval heeft hij Gomar beter verstaan dan bijna van iemand, die de ethische richting is toegedaan, gevergd kan worden. Het portret van Gomar valt niet al te ongunstig uit. Hier is het: „Gomar is geen „twistziek“ man geweest, al zal het wel waar zijn, dat hij door zijn moeilijk en onrustig leven niet bepaald geworden is een gemakkelijk en glad salommensch. Misschien kan hij het best beschreven worden door een beeld. Er zijn in het bosch reeds wat oudere boomen, die op hun oppervlak hier en daar knoesten vertoonen. Die knoesten komen er, vermoed ik, ook niet door louter lieven zonneshijn. Jonge boomen in de omgeving kunnen zich nu wel beroemen op hun gave, gladde stammen, maar zij hebben ook niets ondervonden. Zulk een oudere boom is Gomar geweest“ (II, 448). En dit moet er aan toegevoegd: Van Dijk had Arminius „door“. Wilt ge een paar complimentjes aan diens adres? „En dan, ik rangschik Arminius, wat zijn voorgegeven adhaesie aan de kerkleer betreft, met verloop onder de intens-vervelende menschen, die, als een ander anders voelt en verder denkt dan zij zelf, onmiddellijk spreken van „onnodig dispuut“. Als men de vraag stelt waar Arminius zich zou willen verantwoorden over zijn gevoelen, kan men gerust antwoorden: „eigenlijk nergens“. Hij was een vogel, dien men moeilijk onder schot kon krijgen“.

Menschen, die er enkel op uit zijn om zielen te zoeken, zijn voor het groote, drukke leven niet al te geschikt. Zij kunnen immers die immense massa menschen, die men tegenkomt, niet allen op de ziel beproeven? Neen, zij hebben behoefte aan stilte, aan intimiteit. Zij moeten alles op hun gemak doen. Bij Van Dijk wordt men dan ook niet getroffen door groote belezenheid. Het feitenmateriaal, waarover hij beschikt, is tamelijk beperkt. Forsche lijnen durft hij niet aan. Aan een systeem waagt hij zich niet. Zijn kracht ligt in het fijne, in het geestige. Dat hoort u in zijn geschriften tienmaal op iedere bladzijde. De vertrouwelijke omgang niet met menschenrassen of menschengroepen, maar met zielen, inspireert hem een soort Chokma, levenswijsheid, welke Oostersch zou aandoen, indien hij onder alles niet zulk een nuchter Nederlander was gebleven. Gewichtig doet hij nooit. Hij besluit zijn inleiding tot een belangrijk onderwerp b.v. met deze passage: „Ik ga dan in deze ure tot u spreken over aesthetischen en ethischen godsdienst, kort en zoo mogelijk duidelijk. Kort, omdat de raad, dien Scribe eens gaf aan een van zijn medewerkers: „al wat men weglaat, wordt niet uitgefloren“, mij uitermate verstandig voorkomt. Duidelijk zoo mogelijk, omdat al wat in den loop der eeuwen werd opgeborgen in wetenschappelijke kunstterminen, met eenige inspanning ook wel kan gezegd worden in de „moers taal“.

Om zielen te vinden snijdt hij geen menschen

„KRUIMKENS“

VAN 'S HEEREN TAFEL.

Geref. geïllustreerde Kalender.

Was reeds Uws
Vader's kalender!

ZIJ OOK DE UWE!!

marine niet heelemaal boterde, telde hij meer dan twee en veertig dienstjaren, waarvan hij er bijna twintig op zee had doorgebracht. Zijn meeste romans zijn geschreven in de onophoudelijke drukte van een zeemansleven, beurtelings in de hut aan boord of op gemeubileerde kamers aan wal.

Uit zijn huwelijk, gesloten in 1886 met Jeanne Blanche Franc de Ferrière, is één zoon geboren, die den Viaud's naam van Samuel draagt. Samuel Viaud werkte met zijn vader samen aan diens laatste uitgaven. In 1914, bij het uitbreken van den oorlog, werden zij beiden gemobiliseerd. Loti gaf zijn oorlogsindrukken weer in twee boeken: *La hyène enragée* en *l'Horreur allemande*.

In zijn laatste levensjaren is Loti bezocht geworden door een ziekte die zijn lichaam onbeweeglijk hield, zonder in het minst zijn geest te schaden. Den 10en Juni 1923 is, in zijn villa te Hendaye, de groote schrijver kalm heengegaan, nadat hij aan Mme Juliette Adam, de negentigjarige vriendin die hij aan zijn sponde had laten komen, verklaard had, vastelijk te gelooven dat hij hiernaars zijn geliefde moeder zou wederzien.

Een oorlogsschip, de Chamois, geëscorteerd door vier torpedobooten, heeft zijn asch overgebracht van Hendaye naar Saint-Pierre-d'Oleron waar hij in „le jardin des aïeules“ een zeer diep graf had laten graven. Een klein graniet blokje dat tot eenig opschrift heeft de woorden „Pierre Loti“, dekt het hooftende van de plaats waar hij rust van zijn menigvuldige zwerftochten, van zijn overvloedigen arbeid en van de talloze moeiten en benauwenissen des levens, waarvan hij tot het einde de volle zwaarte heeft gevoeld en wier last hij schier alleen heeft moeten dragen.

Het is vrijwel een gemeenplaats geworden, te

open. De psychologische techniek verstaat hij niet. De psychische anatomie vindt in hem geen bewonderaar. Aan alle wetenschappelijk apparaat in deze heeft hij maling. Dat kon hij in zekeren zin ook hebben, omdat hij een zevende zintuig bezat. Zijn intuïtie werkte bij hem veel zekerder dan alle psychologisch experiment. Daardoor had hij het gemakkelijk. Hij behoefde niet van de eene boekenkast naar de andere te loopen. Wel zal hij veel tijd hebben nodig gehad om te mijneren.

Wat hij in de zielen zoekt? Stellig vroomheid. Maar feitelijk toch nog meer schoonheid. Soms enkel schoonheid. Hij is het zoo hartelijk eens met Gunning, waar deze schreef: „Tenzij ons zedelijk leven esthetisch zij, ja overvloediger dan dat van hen, die de esthetische richting volgen, kunnen wij in het Koninkrijk der hemelen niet ingaan. Want Sion is niet alleen heilig, maar ook de volkomenheid der schoonheid, vanwaar God blinkende verschijnt“ (IV, 407). Hij openbaart zich gedurig als de artistieke geest, in wien de theoloog meer dan eens in den litterator ondergaat.

Zoo komt hij dunkt mij als vertegenwoordiger van een der stroomingen in de ethische richting duidelijk naar voren. Krijgt men onder de ethischen al meer oog voor het sociale, het individualisme overweegt toch nog altijd. Inzooover heeft Van Dijk de meeste Ethischen achter zich. Maar hier moet toch nog geschift worden. Er is een bepaalde groep onder hen, die het ethisch-religieuze zoo nauw mogelijk verbinden aan het aesthetische. Deze scharen zich al dichter om Van Dijk. Maar dwars door die groep loopt weer een deeling. De eene vermeidt zich in het algemeene, de ander in het bijzondere. De eene laat zich leiden door den zin voor het abstracte, de andere door den zin voor het concrete. De eene bedient zich het liefst van vage termen, van algemeenheden, van benaderingen, de andere begrenst den kring van zijn belangstelling tot bepaalde gegevens. Voor de laatsten is Van Dijk in het bijzonder de man.

Bij sommigen heerscht de meening als zou het ethische zich per se kenmerken door het wazige, het sicerachtige, het ongriffbare. De werken van Van Dijk kunnen hen ervan overtuigen, dat er ook nog een andere categorie van Ethischen bestaat. Zijn Schriftbeschouwing is daarvoor leerrijk. „Hoe is het“, zoo vraagt hij, „met ons? Er wordt veel gesproken over het gezag van den Bijbel. Ik denk, dat het in den regel een onvruchtbare kibbelarij is. De menschen komen niet, waar zij wezen moeten. Misschien zegt iemand: maar het komt er toch op aan dat het gezag der H. Schrift erkend worde. M. T. op gevaar van een oogenblik misverstaan te worden, antwoord ik: daar komt het zoo in 't algemeen gesproken niet op aan, het komt aan op iets, dat veel en veel dichter bij u is: het komt hierop aan dat gij zeggen kunt: welk gezag de Bijbel voor u heeft, of nog liever op de vraag: wat hebt gij in uw Bijbel? ... Ik denk, M. T., dat het gezag van de H. Schrift op deze wijze tot stand komt, het gezag, dat waarlijk onaantastbaar is. Mij treft een merkwaardig verschijnsel, als ik de menschen over den Bijbel hoor spreken. Zij, die hem het meest, het innigst liefhebben, prijzen hem niet vurig met drukke woorden, zij verhezen zich niet in algemeene woorden. Zij spreken ook zelden, daar moet gij ook op letten, zij spreken ook zelden van den heelen Bijbel. Zij hebben zoo hun eigen

zeggen dat het leven hier op aarde een treurspel is. Toch is dat het begin en het einde onzer wezenlijke ervaringen. Het is een treurspel met de somberste ontknooping die iemand had kunnen uitdenken. Ja, in dagen van gezondheid, van voor-spoed, in lentedagen, waarop onwederstandelijke krachten het bloed in de zwellende aderen der natuur doen gisten als wijn, vergt het van de meesten onzer, beperkten en oppervlakkigen die we zijn, een inspanning om te beseffen dat als het gras des velds onze dagen zijn, dat wijzelf met alles wat wij liefhebben op aarde, gedoemd zijn te verdwijnen en vergeten te worden.

De werkelijkheid van het aardsche leven is vergankelijkheid, ontbinding, vergetelheid:

Ainsi tout change, ainsi tout passe;
Ainsi nous-mêmes nous passons.
Hélas! sous laisser plus de trace
Que cette barque où nous glissons
Sur cette mer où tout s'efface.

Lamartine.

Ik herinner mij nog altijd het aangrijpende slot van Alfred de Vigny's schoon boek *Stello*, waar de hoofdpersoon, le docteur Noir, vraagt aan zijn jongen zwaarmoedigen vriend Stello, wat verwachting men hebben kan van deze wereld, waarop men komt met de gewisse zekerheid dat men zijn vader en moeder naar het graf mag brengen, waar het vast staat dat van twee wezens die elkaar liefhebben en elkander hun leven wijden, de een den ander zal verliezen en zal zien sterven, waar alle menschelijke arbeid nooit iets anders heeft bereikt dan wat uitgedrukt wordt in een vraag en een zucht: Waar? en Helas!

(Wordt vervolgd.)